

K Z O M U N I K A T
Z B A D A Ń

Warszawa, lipiec 2009

www.cbos.pl ● sekretariat@cbos.pl

BS/109/2009

POWSTANIE WARSZAWSKIE
W PAMIĘCI ZBIOROWEJ

SPIS TREŚCI

ZNACZENIE POWSTANIA	1
WIEDZA O POWSTANIU	4
OCENY POWSTANIA	6
RODZINNE DOŚWIADCZENIA ZWIĄZANE Z POWSTANIEM.....	11
OBCHODY ROCZNICY WYBUCHU POWSTANIA.....	15
MUZEUM POWSTANIA WARSZAWSKIEGO.....	18
SPOSOBY OBCHODZENIA UROCZYSTOŚCI PATRIOTYCZNYCH.....	20
ANEKS	23

Zbliża się 65. rocznica wybuchu Powstania Warszawskiego, będącego dramatyczną próbą ratowania suwerenności kraju. W związku z tą rocznicą przeprowadziliśmy dwa badania: jedno na próbie ogólnopolskiej¹, a drugie – reprezentatywne dla Warszawy². Chcieliśmy sprawdzić, jakie jest znaczenie tego wydarzenia w pamięci zbiorowej oraz jak obecnie jest ono oceniane i obchodzone zarówno przez mieszkańców stolicy, jak i obywateli całego kraju.

Informacje o rodzinnych doświadczeniach związanych z Powstaniem Warszawskim pozwoliły na wyróżnienie w niektórych analizach respondentów, których rodziny podczas Powstania przebywały w Warszawie, oraz dodatkowo tych spośród nich, których krewni oprócz tego, że byli w tym czasie w stolicy, to również aktywnie angażowali się w działania powstańcze.

W części dotyczącej rodzinnych doświadczeń związanych z udziałem w Powstaniu oraz obchodów rocznicy jego wybuchu dodatkowo przedstawiliśmy (w nawiasach) wyniki dla rodowitych warszawiaków, co pozwala sprawdzić, czy w analizowanych kwestiach wyróżniają się oni na tle ogółu mieszkańców tego miasta.

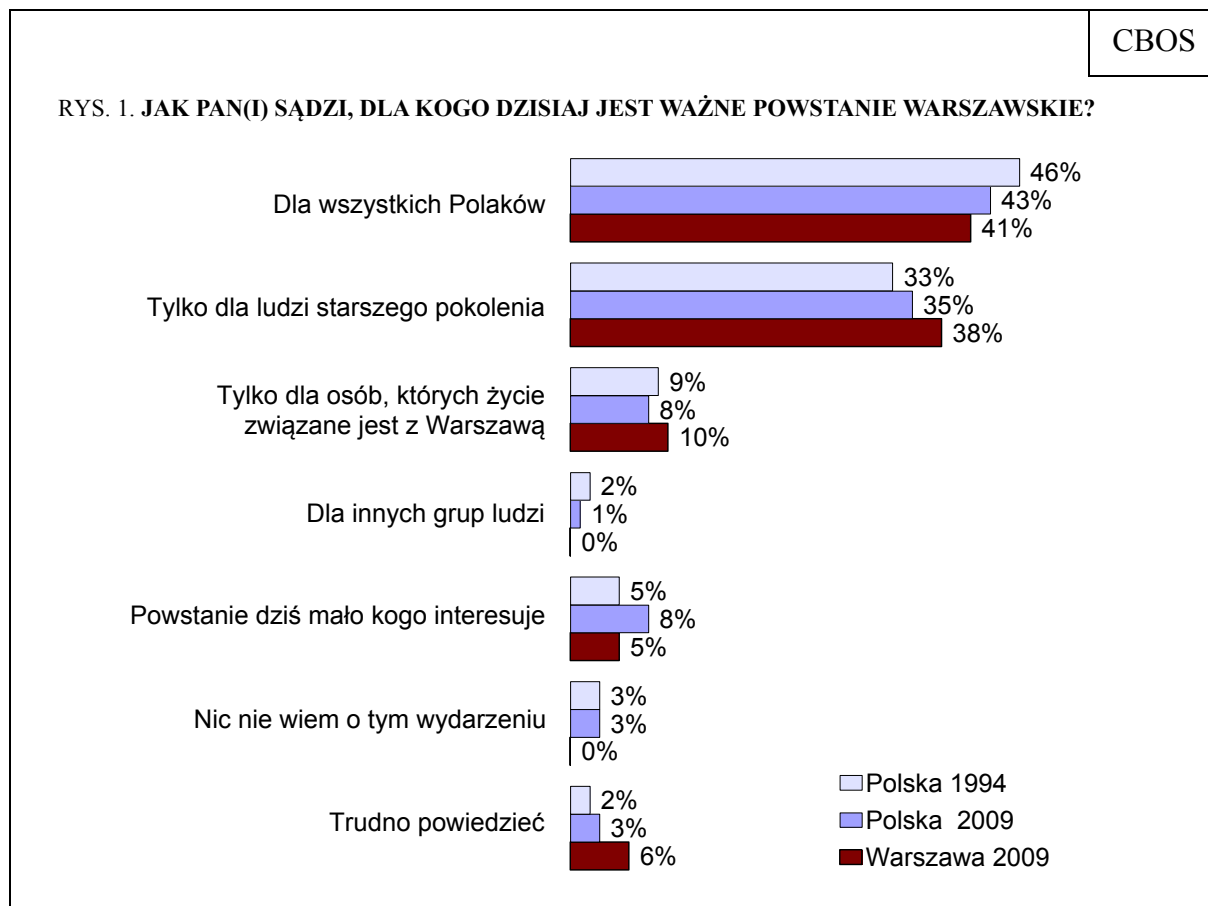
ZNACZENIE POWSTANIA

Dla kogo dzisiaj ważne jest Powstanie Warszawskie – czy jego wartość postrzegana jest w perspektywie uniwersalnej, pokoleniowej czy może lokalnej? Mieszkańcy stolicy równie często jak badani w całej Polsce deklarują, że przywiązują wagę do tego wydarzenia. O ile jednak w skali kraju wyraźniej przeważa opinia, że Powstanie jest ważne dla wszystkich Polaków, o tyle warszawiacy są w tej kwestii bardziej podzieleni i niemal równie często wskazują, że wydarzenie to ma dzisiaj wartość tylko dla starszego pokolenia. Deklaracji wskazujących na uniwersalne znaczenie Powstania jest obecnie mniej niż piętnaście lat temu. Ponad jedna trzecia populacji ogólnopolskiej (35%) oraz niemal dwie piąte warszawskiej

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (230) przeprowadzono w dniach 2–8 lipca 2009 roku na liczącej 1125 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych Polaków.

² Warszawskie badanie CBOS zrealizowano w czerwcu 2009 roku na liczącej 1073 osoby losowej próbie dorosłych mieszkańców Warszawy. W opracowaniu dodatkowo uwzględniono pytania zlecone przez Muzeum Powstania Warszawskiego.

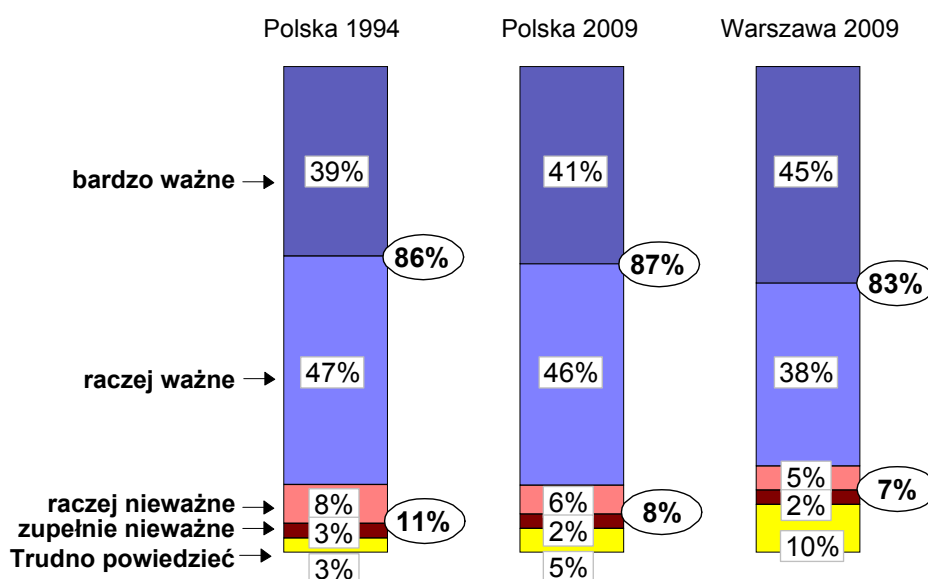
(38%) sądzi, że wydarzenie to ma wartość jedynie dla ludzi starszego pokolenia. Mniej więcej jedna dziesiąta zarówno ogółu Polaków (8%), jak i warszawiaków (10%) wskazuje na lokalną wartość Powstania Warszawskiego.

Osoby z wyższym wykształceniem nieco rzadziej niż słabiej wykształcone deklarują, że Powstanie jest ważne dla wszystkich Polaków, a stosunkowo częściej wskazują na jego wartość pokoleniową. Uniwersalne znaczenie tego wydarzenia relatywnie częściej niż inni podkreślają badani uczestniczący w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, a także ankietowani o prawicowej orientacji politycznej. Warto również zwrócić uwagę, że najmłodszy warszawiacy (od 18 do 24 roku życia) częściej niż najstarsi podzielają opinię, że Powstanie Warszawskie mało kogo dziś interesuje.

W wymiarze indywidualnym zdecydowana większość badanych przypisuje Powstaniu dużą wartość. Jak wynika z deklaracji, jest ono ważnym wydarzeniem dla populacji zarówno ogólnopolskiej (87%), jak i warszawskiej (83%). Status Powstania Warszawskiego w pamięci zbiorowej nie zmienił się w ostatnich piętnastu latach.

RYS. 2. A DLA PANA(I) OSOBIŚCIE? CZY UWAŻA PAN(I) POWSTANIE WARSZAWSKIE ZA WYDARZENIE:

We wszystkich grupach społeczno-demograficznych zdecydowana większość ankietowanych uznaje Powstanie za wydarzenie ważne dla siebie osobiście. Należy wspomnieć, że taka postawa wobec Powstania jest niemal powszechna wśród osób najlepiej wykształconych, praktykujących religijnie kilka razy w tygodniu oraz deklarujących prawicowe poglądy polityczne.

Znaczenie Powstania Warszawskiego w dużym stopniu ukształtowane jest przez doświadczenia członków rodziny respondentów lub też ich samych. Badani, których członkowie rodziny byli w Warszawie w czasie Powstania, bądź nawet brali w nim udział, niemal powszechnie uważają Powstanie za wydarzenie ważne.

Tabela 1

A dla Pana(i) osobiście? Czy uważa Pan(i) Powstanie Warszawskie za wydarzenie:	POLSKA			WARSZAWA		
	Deklaracje badanych, których członkowie rodziny brali udział w Powstaniu	Deklaracje badanych, których członkowie rodziny byli w Warszawie w czasie Powstania	Ogółem	Deklaracje badanych, których członkowie rodziny brali udział w Powstaniu	Deklaracje badanych, których członkowie rodziny byli w Warszawie w czasie Powstania	Ogółem
	w procentach					
– ważne	99	97	87	92	92	83
– nieważne	1	1	8	5	5	7
Trudno powiedzieć	0	2	5	3	3	10

WIEDZA O POWSTANIU

Jak wynika z deklaracji ogólnopolskich, wiadomości o Powstaniu Warszawskim najczęściej przyswajane są w szkole (83%). Warto zauważyć, że to źródło wiedzy wskazywane jest obecnie częściej niż przed piętnastoma laty. W mniejszym stopniu dotyczy to mieszkańców Warszawy, którzy zauważalnie rzadziej deklarują, że informacje na temat Powstania mają ze szkoły (62%). Podobnie znacząca jest rola tradycyjnych mediów. Większość ankietowanych w próbie zarówno warszawskiej (72%), jak i ogólnopolskiej (78%) ma wiadomości o Powstaniu z gazet, radia, telewizji. Znacznie rzadziej respondenci twierdzą, że w tym celu wykorzystują internet (17%–18%).

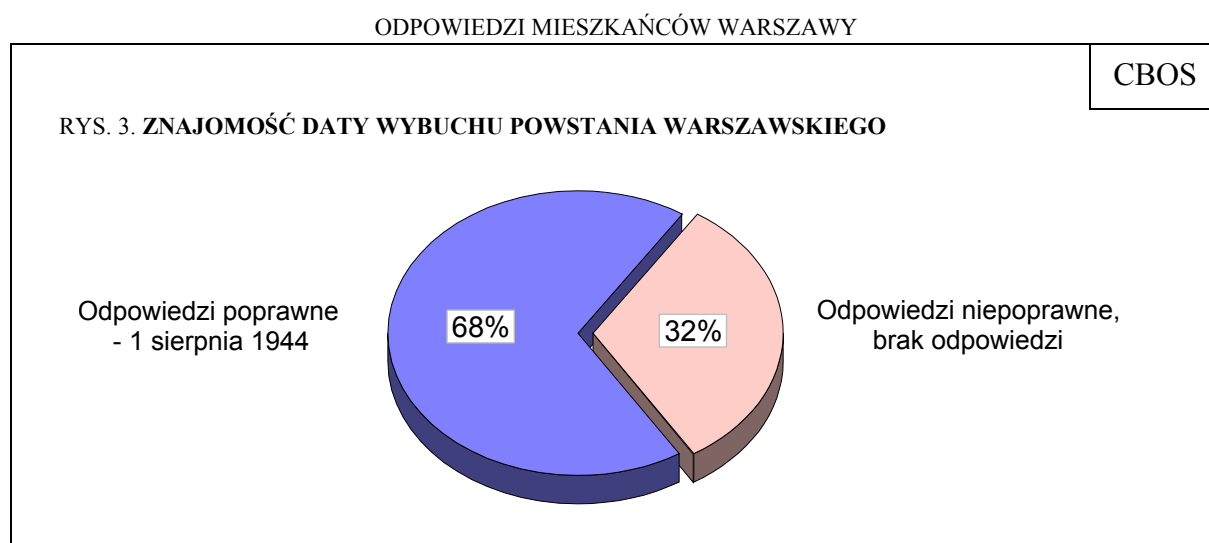
Popularnym źródłem wiedzy o Powstaniu Warszawskim są filmy – deklaracje takie składała trzy czwarte warszawiaków (75%) i tyle samo badanych w skali kraju (74%). Informacje o tym wydarzeniu nieco rzadziej pochodzą z książek (64%–66%) – ich popularność w tym zakresie nie uległa zmianie w ostatnich piętnastu latach. Mniej więcej jedna trzecia populacji ogólnopolskiej (30%) i niemal połowa warszawskiej (46%) ma wiadomości na ten temat z opowiadań osób, które interesują się historią Powstania. Tyle samo warszawiaków (46%) i prawie o połowę mniej ogółu ankietowanych w skali kraju ma wiadomości o Powstaniu z relacji osób, które były świadkami tego wydarzenia. Na poziomie ogólnopolskim odsetek takich deklaracji zauważalnie się zmniejszył w ciągu ostatnich piętnastu lat. Podobnie zresztą o połowę mniej w skali kraju jest osób, które deklarują, że znają historię Powstania z własnego doświadczenia (spadek z 9% do 4%). W samej Warszawie świadkowie Powstania stanowią 6% badanych.

Tabela 2

Skąd przede wszystkim ma Pan(i) wiadomości o Powstaniu Warszawskim?	Polska		Warszawa
	1994	2009	2009
	wskazania w procentach		
Ze szkoły	71	83	62
Z gazet, radia, telewizji	80	78	72
Z filmów	82	74	75
Z książek	67	64	66
Z opowiadań osób, które interesują się Powstaniem i dużo o nim wiedzą	35	30	46
Z imprez rocznicowych	-	27	30
Z opowiadań osób, które były świadkami Powstania	35	24	46
Z internetu	-	18	17
Z Muzeum Powstania Warszawskiego	-	10	36
Z własnego doświadczenia	9	4	6
Z innych źródeł	4	3	1

Ponad jedna trzecia warszawiaków (36%) twierdzi, że informacje na temat Powstania ma z Muzeum Powstania Warszawskiego. W próbie ogólnopolskiej to źródło wiedzy o Powstaniu jest, co zrozumiałe, znacznie rzadziej wskazywane (10%).

Chcieliśmy sprawdzić, czy warszawiacy mają podstawową wiedzę o historii swojego miasta. Poprosiliśmy ich o podanie dokładnej daty wybuchu Powstania Warszawskiego. Należy podkreślić, że za poprawną uznawaliśmy jedynie pełną datę zawierającą dzień, miesiąc i rok. Jak się okazuje, większość warszawiaków (68%) zna dokładną datę wybuchu Powstania, natomiast blisko co trzeci (32%) udzielił odpowiedzi niepoprawnej lub niepełnej.

We wszystkich wyodrębnionych wśród warszawiaków kategoriach społecznych i demograficznych przeważają osoby znające datę wybuchu Powstania Warszawskiego. Rzadziej znają ją najmłodszy warszawiacy (w wieku 18–24 lata), a także mający od 35 do 44 lat. Trzeba dodać, że dokładnej daty nie potrafiło podać stosunkowo wielu uczniów i studentów. Wiedza w tym zakresie dość istotnie zależy od wykształcenia – im ono wyższe, tym częstsze są poprawne odpowiedzi. Warto również zaznaczyć, że prawidłowych odpowiedzi na to pytanie częściej udzielali warszawiacy o prawicowych i centrowych poglądach politycznych, rzadziej zaś ankietowani deklarujący orientację lewicową.

Mieszkańcy Warszawy, którzy uważają Powstanie za wydarzenie ważne, w większości znają datę jego wybuchu, niemniej nie wyróżniają się pod tym względem na tle ogółu warszawiaków. Wśród osób, które traktują Powstanie jako wydarzenie nieważne, znajomość daty wybuchu jest znacznie mniejsza.

Tabela 3

A dla Pana(i) osobiście? Czy uważa Pan(i) Powstanie Warszawskie za wydarzenie:	Znający datę wybuchu Powstania Warszawskiego	Nieznający daty wybuchu Powstania Warszawskiego
	w procentach	
– ważne	71	29
– nieważne	57	42

Pominięto „trudno powiedzieć”

Należy również zaznaczyć, że doświadczenia rodzinne nie w pełni przekładają się na znajomość daty wybuchu Powstania. Co prawda respondenci mający w rodzinie osoby, które mieszkały w tym czasie w Warszawie lub też brały udział w Powstaniu, częściej niż ogół warszawiaków znają datę wybuchu Powstania, niemniej poziom tej wiedzy nie odbiega znacząco od przeciętnego (por. rys. 3).

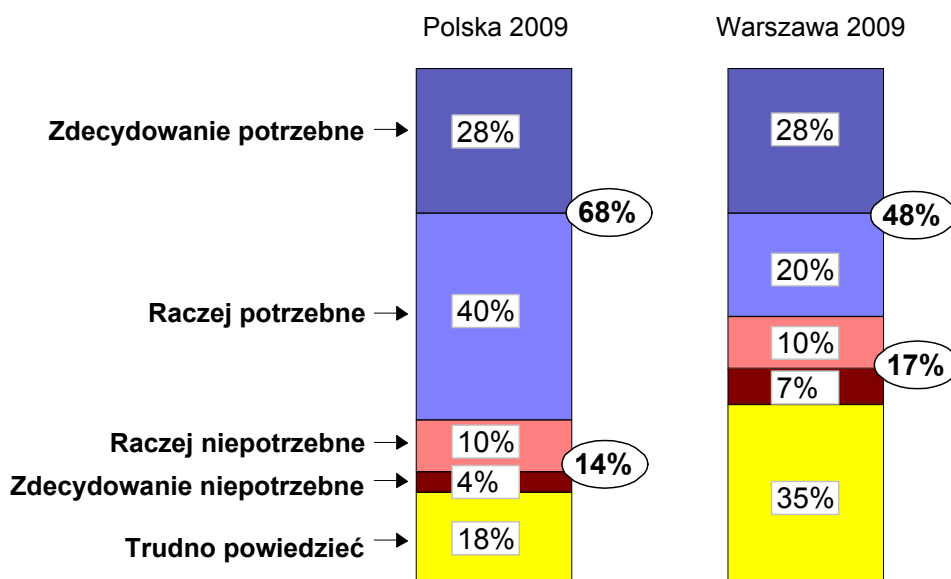
Tabela 4

Warszawiacy:	Deklarujący, że ktoś z rodziny był w Warszawie w czasie Powstania	Deklarujący, że ktoś z rodziny brał udział w Powstaniu
	w procentach	
– znający datę wybuchu Powstania Warszawskiego	71	73
– nieznający daty wybuchu Powstania Warszawskiego	28	27

OCENY POWSTANIA

Zdaniem większości badanych w próbie ogólnopolskiej (68%) Powstanie Warszawskie było potrzebne. Takie deklaracje przeważają również wśród mieszkańców Warszawy, choć wskazywane są zauważalnie rzadziej niż w skali kraju (48%). O ile w obu przypadkach porównywalne grupy badanych wyrażają przekonanie, że Powstanie było niepotrzebne, o tyle warszawiacy – co trochę zaskakuje – niemal dwukrotnie częściej niż ogół Polaków nie mają zdania na ten temat (35% wobec 18%).

RYS. 4. CZY UWAŻA PAN(I), ŻE POWSTANIE WARSZAWSKIE BYŁO POTRZEBNE CZY TEŻ NIEPOTRZEBNE?

O tym, że Powstanie Warszawskie było potrzebne, najczęściej mówią najmłodszy badani (od 18 do 24 roku życia), natomiast najstarsze pokolenia (osoby mające 55 lat i więcej) relatywnie częściej twierdzą, że było ono niepotrzebne. Wśród warszawiaków najbardziej sceptyczni wobec Powstania są respondenci w wieku 35–44 lata. Na potrzebę wybuchu Powstania częściej wskazują również osoby z wyższym wykształceniem, choć wynika to głównie z faktu, że słabiej wykształcone częściej nie mają wyrobionej opinii w tej sprawie. Inaczej w próbie warszawskiej: co prawda ankietowani z wyższym wykształceniem częściej niż pozostali mają sprecyzowane zdanie w tej kwestii, niemniej najczęściej jest to opinia, że Powstanie było niepotrzebne. Osoby uczestniczące w praktykach religijnych częściej niż niepraktykujące uważają, że Powstanie było potrzebne. Poglądy polityczne również w pewnym stopniu wpływają na ocenę tego wydarzenia. Respondenci o orientacji lewicowej dwukrotnie częściej niż przeciętnie określają je jako niepotrzebne, natomiast utożsamiający się z prawicą zauważalnie częściej niż inni uznają Powstanie za potrzebne.

O Powstaniu Warszawskim jako wydarzeniu potrzebnym częściej niż przeciętnie mówią osoby, które mają w rodzinie jego świadków, a tym bardziej uczestników.

Tabela 5

Czy uważa Pan(i), że Powstanie Warszawskie było potrzebne czy też niepotrzebne?	POLSKA			WARSZAWA		
	Deklaracje badanych, których członkowie rodziny brali udział w Powstaniu	Deklaracje badanych, których członkowie rodziny byli w Warszawie w czasie Powstania	Ogółem	Deklaracje badanych, których członkowie rodziny brali udział w Powstaniu	Deklaracje badanych, których członkowie rodziny byli w Warszawie w czasie Powstania	Ogółem
	w procentach					
Potrzebne	79	73	68	64	62	48
Niepotrzebne	14	15	14	14	15	17
Trudno powiedzieć	7	12	18	22	24	35

Badanych poprosiliśmy o uzasadnienie, dlaczego ich zdaniem Powstanie Warszawskie było potrzebne bądź też niepotrzebne. W tym celu zadaliśmy pytanie otwarte, a więc takie, na które ankietowani samodzielnie formułowali odpowiedzi.

Wśród argumentów tych, którzy sądzą, że Powstanie było niezbędne, najczęściej pojawiała się potrzeba walki z okupantem, próba wyzwolenia Warszawy. Niemniej o tym, że Powstanie w istocie przyczyniło się do odzyskania wolności, niepodległości kraju, mówiło już zdecydowanie mniej osób.

Mniejsze grupy badanych mówiły o potrzebie Powstania w kontekście manifestacji pewnych postaw czy wartości: patriotyzmu, bohaterstwa, poświęcenia się dla ojczyzny. Wśród warszawiaków taka argumentacja pojawiała się częściej niż wśród ogółu. Stosunkowo często akcentowano również, że Powstanie Warszawskie było czymś, co dawało ludziom – nie tylko Warszawie, ale również całej Polsce – wiarę i nadzieję na wyzwolenie, co z kolei mobilizowało do walki z okupantem. Podobny typ argumentacji zawarliśmy w kolejnej kategorii. Powstanie wpłynęło z jednej strony na bohaterski wizerunek Polaków w świecie, z drugiej zaś – zdaniem części respondentów – „pokazało Zachodowi, jak należy walczyć”. W tym sensie było więc mobilizacją ukierunkowaną na zewnątrz. Niewielu badanych uważa, że istotą Powstania była próba odzyskania Warszawy, zanim zrobią to Rosjanie, a tym samym utrzymania niezależności od ZSRR. Porównywalna liczebnie grupa ankietowanych – tak w Warszawie, jak i w całej Polsce – uważa, że było to wydarzenie potrzebne do zachowania tożsamości narodowej, pewnej ciągłości i tradycji.

Znikomy odsetek Polaków w próbie ogólnopolskiej i większy w próbie warszawskiej uzasadniając, dlaczego Powstanie było potrzebne, wskazuje jego negatywne strony, np. to, że pochłonęło wiele ofiar, że zniszczono miasto. Pozostałe odpowiedzi to ogólniki, wyjaśnienia

o charakterze tautologicznym (np. bo było potrzebne) lub też wypowiedzi bez jakichkolwiek uzasadnień.

		CBOS	
Dlaczego uważa Pan(i), że Powstanie Warszawskie było potrzebne ?		POLSKA (N=760)	WARSZAWA (N=512)
	Próba wyzwolenia, walki z okupantem	36%	32%
	Przejaw patriotyzmu, bohaterstwa, poświęcenia	13%	22%
	Wiara, nadzieja na wyzwolenie	10%	15%
	Przyczyniło się do odzyskania wolności, niepodległości	9%	10%
	Obraz Polaków w świecie	6%	10%
	Próba utrzymania niezależności od ZSRR	5%	5%
	Zachowanie tożsamości narodowej	5%	7%
	Negatywne strony Powstania Warszawskiego	1%	6%
	Ogólniki	12%	8%
	Inne	2%	2%
	Trudno powiedzieć	9%	2%

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wymienić różne uzasadnienia

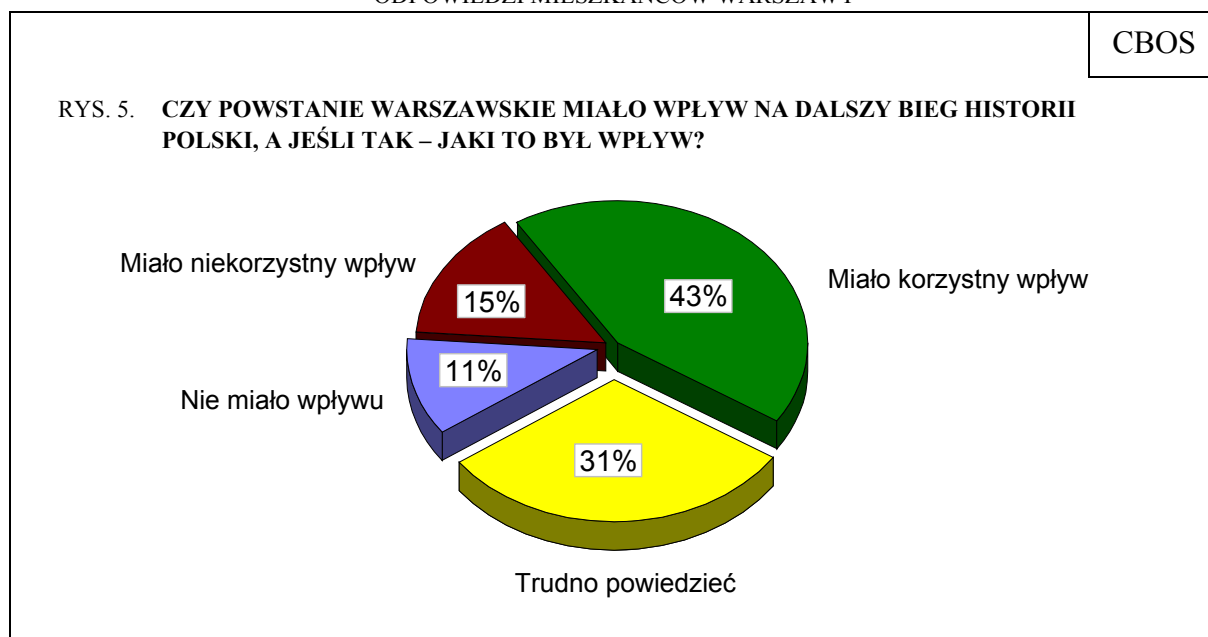
Przekonanie, że Powstanie Warszawskie było niepotrzebne, najczęściej uzasadniano – tak w Warszawie, jak i w skali ogólnopolskiej – zbyt dużą liczbą ofiar, które w konsekwencji przyniosło. Relatywnie często pojawiały się opinie wskazujące na ofiary wśród młodzieży, młodej inteligencji, dlatego zgrupowaliśmy je w odrębną kategorię. Warszawiacy znacznie częściej niż ogół Polaków poruszali temat zniszczeń materialnych, jakich doznało miasto; również częściej deklarowali – dość ogólnie – że straty przeważały nad korzyściami płynącymi z tego zrywu. W skali ogólnopolskiej dwukrotnie częściej natomiast mówiono o złym przygotowaniu, strategicznych błędach czy nawet o niekompetencji dowództwa. Nieliczne wypowiedzi – zarówno w skali kraju, jak i Warszawy – odnosiły się do braku wsparcia z zagranicy, a przede wszystkim do faktu, że nie należało liczyć na takie wsparcie. Argumentacja, że Powstanie nie miało żadnego znaczenia, że wszystko i tak było już przesądzone, a także stwierdzenia, iż było ono częścią pewnej rozgrywki politycznej, manipulacji, której ulegli powstańcy, częściej pojawiały się w próbie ogólnopolskiej, rzadziej zaś w warszawskiej.

		CBOS	
Dlaczego uważa Pan(i), że Powstanie Warszawskie było niepotrzebne ?		POLSKA (N=158)	WARSZAWA (N=194)
Zbyt wiele ofiar – ogólnie		43%	51%
Zbyt wielu młodych ludzi zginęło		23%	9%
Zniszczenia materialne		11%	31%
Zbyt wiele strat, żaden sukces		9%	19%
Złe przygotowanie		18%	9%
Brak wsparcia ze strony innych państw		5%	5%
Było bez znaczenia		10%	3%
Manipulacja, rozgrywka polityczna		7%	4%
Ogólniki		4%	6%
Inne		1%	0%
Trudno powiedzieć		6%	0%

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wymienić różne uzasadnienia

Interesowało nas, jak mieszkańcy stolicy postrzegają wpływ Powstania Warszawskiego na dalszy bieg historii naszego kraju. Ponad dwie piąte warszawiaków (43%) uważa, że w ujęciu historycznym konsekwencje były korzystne, mniej więcej co siódmy (15%) przypisuje Powstaniu wpływ niekorzystny, a co dziewiąty (11%) jest zdania, że Powstanie Warszawskie w żaden sposób nie wpłynęło na historię. Duża grupa (31%) nie potrafi dokonać takiej oceny.

ODPOWIEDZI MIESZKAŃCÓW WARSZAWY

Uzyskane odpowiedzi w dużej mierze odzwierciedlają stosunek mieszkańców Warszawy do tego, czy Powstanie było potrzebne. Ciekawe jest to, że w sumie 15% badanych uważających, iż było ono potrzebne, twierdzi zarazem, że miało negatywne konsekwencje lub nie miało żadnego wpływu na bieg historii Polski. Podobnie w przypadku tych, którzy uznają je za wydarzenie niepotrzebne – 15% z nich ocenia bowiem, że ostatecznie miało ono korzystny wpływ na historię naszego kraju.

Tabela 6

Czy uważa Pan(i), że Powstanie Warszawskie było potrzebne czy też niepotrzebne*?	Czy Powstanie Warszawskie miało wpływ na dalszy bieg historii Polski, a jeśli tak – jaki to był wpływ?			
	Miało korzystny wpływ	Miało niekorzystny wpływ	Nie miało wpływu	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Potrzebne	71	10	5	14
Niepotrzebne	15	43	23	19

* Pominięto „trudno powiedzieć”

RODZINNE DOŚWIADCZENIA ZWIĄZANE Z POWSTANIEM

Zarówno w naszym badaniu ogólnopolskim, jak i w sondażu ograniczonym wyłącznie do społeczności warszawskiej pytaliśmy o rodzinne doświadczenia związane z Powstaniem Warszawskim.

Co dziesiąty mieszkaniec Polski (10%) oraz co trzeci warszawiak (34%) stwierdza, że w czasie Powstania ktoś z jego rodziny przebywał w Warszawie. Dodatkowe 3% obywateli kraju i 6% ludności warszawskiej nie ma pewności, czy jakieś osoby spośród ich krewnych znajdowały się w tym czasie na terenie obecnej stolicy. Zdecydowanie bardziej podzielone doświadczenia w tym względzie mają rodziny tych mieszkańców Warszawy, którzy urodzili się w tym mieście – 45% z nich stwierdza, że ktoś z ich rodziny przebywał w stolicy w okresie od 1 sierpnia do 3 października 1944 roku, a 48% deklaruje, że nie było tam wtedy nikogo z jego rodziny.

Tabela 7

Wróćmy teraz pamięcią do czasu Powstania Warszawskiego w 1944 roku i porozmawiajmy o Pana(i) rodzinie. Proszę powiedzieć, czy ktoś z Pana(i) rodziny był w Warszawie w czasie Powstania?	Odpowiedzi	
	mieszkańców Warszawy	ogółu Polaków
	w procentach	
Tak	34 (45)	10
Nie	60 (48)	87
Nie wiem	6 (7)	3

* W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy

Spośród 10% ogółu Polaków, którzy twierdzą, że pomiędzy sierpniem a październikiem 1944 roku ktoś z ich rodziny przebywał w Warszawie, ponad dwie trzecie (68%, co stanowi około 7% ogółu Polaków) przyznaje, że ich bliscy aktywnie uczestniczyli w Powstaniu. W tym 56% stwierdza, że brali czynny udział w walce zbrojnej z Niemcami, 21% – że udzielali się w charakterze łączników, lekarzy lub sanitariuszy, a 26% – że byli zaangażowani w jeszcze inne działania, takie jak: zaopatrywanie powstańców w żywność lub broń, redagowanie, drukowanie lub roznoszenie prasy powstańczej czy też posługa duchowa.

Wśród mieszkańców stolicy odsetki te są odpowiednio wyższe, jeżeli chodzi o skalę zjawiska, jednak proporcje dotyczące zaangażowania w walkę z okupantem wśród osób przebywających podczas Powstania w Warszawie są podobne: ogółem również mniej więcej dwie trzecie (67%) spośród tych, którzy przyznają, że ich krewni przebywali podczas Powstania w Warszawie (co w tym wypadku stanowi niemal jedną czwartą wszystkich obecnych mieszkańców stolicy – 23%), jednocześnie deklaruje, że ktoś z ich rodziny prowadził działalność powstańczą poprzez: czynny udział w walce zbrojnej (55%), pełnienie funkcji łącznika, lekarza, sanitariusza (29%) lub jeszcze inną aktywność (38%).

Rodowici mieszkańcy Warszawy częściej niż ogół badanych mieszkających obecnie w tym mieście wspominają, że ktoś z ich rodziny przebywał podczas Powstania w Warszawie. Z ich relacji wynika jednak, że w tej grupie odsetek rodzin, z których ktoś z bliższych lub dalszych krewnych aktywnie uczestniczył w Powstaniu, nie różni się zdecydowanie od analogicznego odsetka uzyskanego wśród ogółu mieszkańców stolicy.

Tabela 8

Czy ktoś z Pana(i) rodziny aktywnie uczestniczył w Powstaniu, a konkretnie, czy:	Odpowiedzi twierdzące wśród tych, których członkowie rodziny podczas Powstania byli w Warszawie (N=365)	Udział wśród ogółu mieszkańców Warszawy	Odpowiedzi twierdzące wśród tych, których członkowie rodziny podczas Powstania byli w Warszawie (N=109)	Udział wśród ogółu Polaków
	Warszawa*		Polska	
	w procentach			
– brał czynny udział w walce zbrojnej z Niemcami	55 (52)	18 (23)	56	6
– był łącznikiem, łączniczką, lekarzem, sanitariuszem, sanitariuszką	29 (32)	10 (14)	21	2
– brał udział w innych działaniach powstańczych, np. zaopatrywał powstańców w żywność, był kapłanem powstańców, produkował broń, redagował lub drukował prasę powstańczą, roznosił pocztę powstańczą itp.	38 (41)	13 (18)	26	3
Odsetek aktywnie uczestniczących w Powstaniu (ogółem):	67 (67)	23 (30)	68	7

* W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy

Spośród ogółu Polaków 3% twierdzi, że ktoś z ich rodziny zginął w Powstaniu Warszawskim (stanowi to 32% osób, które mówią o obecności swoich krewnych w stolicy podczas Powstania). Niemal tyle samo ankietowanych (około 3% ogółu = 30% spośród deklarujących obecność bliskich w Warszawie w czasie Powstania) ma wśród swoich krewnych kogoś, kto podczas Powstania został ranny. Mniej liczni badani mają lub mieli w swoich rodzinach osoby odznaczone za męstwo w Powstaniu Warszawskim (2% ogółu) oraz takie, które za udział w Powstaniu były po wojnie szykanowane w miejscu zamieszkania, pracy lub na uczelni (1%), zostały wygnane z Warszawy i nigdy do niej nie wróciły (1%) bądź też były więzione i wywiezione do ZSRR (0,4%).

Tabela 9

Czy ktoś z Pana(i) rodziny:	Odpowiedzi twierdzące wśród tych, których członkowie rodziny podczas Powstania byli w Warszawie (N=365)	Udział wśród ogółu mieszkańców Warszawy	Odpowiedzi twierdzące wśród tych, których członkowie rodziny podczas Powstania byli w Warszawie (N=109)	Udział wśród ogółu Polaków
	Warszawa*		Polska	
	w procentach			
– zginął w Powstaniu Warszawskim	39 (41)	13 (18)	32	3
– był ranny w Powstaniu	30 (30)	9 (12)	30	3
– został odznaczony za męstwo w Powstaniu Warszawskim	21 (23)	7 (10)	18	2
– za udział w Powstaniu Warszawskim był po wojnie szykanowany w miejscu zamieszkania, pracy, na uczelni	19 (21)	6 (9)	9	1
– po Powstaniu został wygnany z Warszawy i nigdy do niej nie wrócił	16 (15)	5 (6)	13	1
– za udział w Powstaniu Warszawskim był po wojnie więziony, wywieziony do ZSRR	10 (10)	3 (4)	4	0,4

* W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy

Wśród ludności warszawskiej odsetki te różnią się istotnie przede wszystkim ze względu na skalę, a więc w przeliczeniu do ogółu badanych. Spośród obecnych mieszkańców stolicy co ósmy (13%) pochodzi z rodziny, w której ktoś oddał życie w Powstaniu, a co jedenasty (9%) stwierdza, że ktoś z jego krewnych odniósł podczas Powstania jakieś obrażenia fizyczne. Mniej liczni (7%) wywodzą się z rodzin, w których ktoś został odznaczony za męstwo w Powstaniu Warszawskim. Jedną szesnastą (6%) stanowią ci, których bliskich za udział w Powstaniu spotkały szykany, a co dwudziesty mieszkaniec Warszawy (5%) ma lub miał wśród swoich krewnych przynajmniej jedną osobę, która po Powstaniu została wygnana z tego miasta i nigdy do niego nie wróciła. Nieliczni (3%) deklarują, że ktoś z ich rodziny za udział w Powstaniu był po wojnie więziony lub wywieziony do Związku Radzieckiego.

Ci, którzy podczas Powstania stracili kogoś z rodziny, w większości (zarówno wśród ogółu Polaków, jak i wśród mieszkańców Warszawy) mówią o jednej osobie zabitej. W co trzecim przypadku są to dwie, trzy lub nawet cztery osoby, a sporadycznie wymieniana jest jeszcze większa liczba ofiar.

Z deklaracji wynika, że spośród ogółu mieszkańców stolicy 7% straciło w Powstaniu jedną osobę z rodziny, 4% – od dwóch do czterech osób, a co setny ankietowany (1%) mówi o pięciu i większej liczbie zabitych. Spośród rodowitych mieszkańców Warszawy co jedenasty (9%) stracił w Powstaniu jedną osobę, 6% – od dwóch do czterech, a nieliczni (2%) jeszcze więcej. Na płaszczyźnie ogólnopolskiej odsetki te – rzecz jasna – są znacznie niższe.

Tabela 10

Ile osób z Pana(i) rodziny zginęło w Powstaniu?	Odpowiedzi			
	tych, którzy stracili kogoś z rodziny w Powstaniu (N=137)	ogółu badanych	tych, którzy stracili kogoś z rodziny w Powstaniu (N=35)	ogółu badanych
	Warszawa*		Polska	
	w procentach			
Jedna	58 (53)	7 (9)	54	2
Od dwóch do czterech	31 (37)	4 (6)	32	1
Pięć i więcej	8 (9)	1 (2)	12	0,4
Trudno powiedzieć	3 (1)	0,4 (0)	2	0,1

* W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy

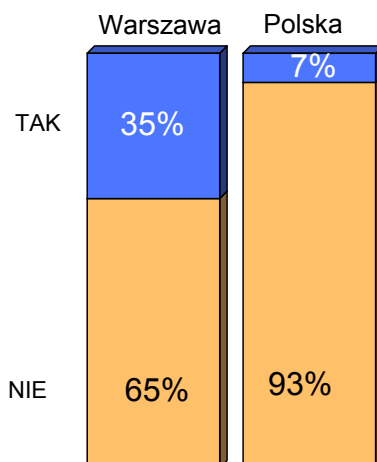
OBCHODY ROCZNICY WYBUCHU POWSTANIA

Największe uroczystości związane z obchodami rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego odbywają się – co zrozumiałe – w stolicy. Jednak o sposób czczenia 1 sierpnia zapytaliśmy nie tylko mieszkańców Warszawy, ale również wszystkich Polaków. Jak wynika bowiem z wcześniejszych deklaracji, jedynie 8% Polaków wyraża przekonanie, że dzisiaj Powstanie Warszawskie odgrywa istotną rolę wyłącznie dla osób, których życie jest związane ze stolicą, natomiast ponad dwie piąte (43%) twierdzi, że to wydarzenie ma znaczenie dla wszystkich obywateli naszego kraju.

Mimo wszystko, mieszkańcy stolicy pięciokrotnie częściej niż ogół Polaków deklarują obchodzenie w jakiś szczególny sposób rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego. W sumie jednak dzień 1 sierpnia czci zaledwie nieco więcej niż co trzeci warszawiak (35%)³ oraz co czternasty mieszkaniec Polski (7%).

³ Odsetek ten jest taki sam wśród rodowitej i napływowej ludności stolicy.

RYS. 6. POROZMAWIAJMY TERAZ O DNIU DZISIEJSZYM. CZY W DNIU 1 SIERPNI W JAKIŚ SZCZEGÓLNY SPOSÓB OBCHODZI PAN(I) ROCZNICĘ WYBUCHU POWSTANIA WARSZAWSKIEGO CZY RACZEJ NIE?

Zarówno w Warszawie, jak i w całym kraju dzień 1 sierpnia – ze względu na rocznicę wybuchu Powstania – w wyjątkowy sposób stosunkowo najczęściej obchodzą osoby najstarsze – mające 65 lat i więcej, zwłaszcza emeryci. Na tle ogółu Polaków nieco wybijają się w tym względzie również badani relatywnie najlepiej wykształceni, zwłaszcza kadra kierownicza i specjaliści, jak również respondenci najczęściej uczestniczący w praktykach religijnych (zob. tabele aneksowe).

Biorąc pod uwagę wyłącznie tych, których krewni aktywnie uczestniczyli w Powstaniu, można stwierdzić, że spośród mieszkańców Warszawy rocznicę 1 sierpnia w szczególny sposób obchodzi niemal co drugi (48%)⁴, a ogółem w Polsce – co czwarty (26%).

Tabela 11

Porozmawiajmy teraz o dniu dzisiejszym. Czy w dniu 1 sierpnia w jakiś szczególny sposób obchodzi Pan(i) rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego czy raczej nie?	Czy ktoś z Pana(i) rodziny aktywnie uczestniczył w Powstaniu?			
	Tak		Nie	
	Warszawa*	Polska	Warszawa*	Polska
	w procentach			
Tak	48 (51)	26	32 (33)	15
Nie	52 (49)	74	68 (67)	85

* W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy

⁴ Wśród rodowitych mieszkańców stolicy jest ich 51%.

Uroczyste obchodzenie rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego w dość istotny sposób zależy – co oczywiste – od oceny wydarzeń z sierpnia i września 1944 roku. Ci, którzy uważają Powstanie Warszawskie za ważne dla nich osobiście, ponad dwukrotnie częściej czczą rocznicę jego wybuchu niż nieodbierający tego wydarzenia w kategoriach osobistych.

Tabela 12

Porozmawiamy teraz o dniu dzisiejszym. Czy w dniu 1 sierpnia w jakiś szczególny sposób obchodzi Pan(i) rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego czy raczej nie?	A dla Pana(i) osobiście? Czy uważa Pan(i) Powstanie Warszawskie za wydarzenie:					
	ważne		nieważne		Trudno powiedzieć	
	Warszawa*	Polska	Warszawa*	Polska	Warszawa*	Polska
	w procentach					
Tak	38 (39)	7	15 (13)	3	27 (23)	4
Nie	62 (61)	93	85 (87)	97	73 (77)	96

* W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy

Rocznicę wybuchu Powstania częściej też – rzecz jasna – obchodzą ci, którzy uważają, że było ono potrzebne, niż będący przeciwnego zdania. Różnice te są szczególnie widoczne wśród mieszkańców Warszawy.

Tabela 13

Porozmawiamy teraz o dniu dzisiejszym. Czy w dniu 1 sierpnia w jakiś szczególny sposób obchodzi Pan(i) rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego czy raczej nie?	Czy uważa Pan(i), że Powstanie Warszawskie było:					
	potrzebne		niepotrzebne		Trudno powiedzieć	
	Warszawa*	Polska	Warszawa*	Polska	Warszawa*	Polska
	w procentach					
Tak	43 (46)	8	34 (27)	6	26 (24)	3
Nie	57 (54)	92	66 (73)	94	74 (76)	97

* W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy

Najpopularniejszą formą obchodów rocznicy tego wydarzenia i pamięci o nim jest zatrzymywanie się o godzinie 17.00, kiedy to głos syren przypomina o momencie wybuchu Powstania. Zwyczaj taki – jak wynika z deklaracji – praktykuje co trzeci warszawiak (33%) oraz co dwudziesty mieszkaniec Polski (5%), a zarazem zdecydowana większość tych, którzy w jakikolwiek sposób obchodzą rocznicę wydarzeń z 1 sierpnia. Co dziewiąty mieszkaniec stolicy (11%) odwiedza tego dnia groby Powstańców, a co dziesiąty (10%) wywiesza polską flagę w oknie lub na balkonie swojego mieszkania. Mniej liczni (po 8%) uczestniczą z tej okazji we mszy świętej i składają kwiaty lub zapalają znicz pod Pomnikiem Powstania Warszawskiego.

Wśród ogółu Polaków stosunkowo najbardziej popularne formy szczególnego obchodzenia rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego – oprócz zatrzymywania się o godzinie 17.00 – to wywieszanie biało-czerwonej flagi oraz uczestnictwo we mszy. Praktykuje je trzech na stu badanych (3%), co stanowi ponad dwie piąte wszystkich, którzy deklarują, że w jakiś szczególny sposób obchodzą rocznicę wydarzeń z 1 sierpnia 1944 roku.

Tabela 14

W jaki sposób zazwyczaj obchodzi Pan(i) rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego? Czy:	Odpowiedzi twierdzące					
	wśród tych, którzy świętują (N=378)	wśród tych, którzy świętują i których członkowie rodziny aktywnie uczestniczyli w Powstaniu (N=116)	wśród ogółu badanych (N=1073)	wśród tych, którzy świętują (N=73)	wśród tych, którzy świętują i których członkowie rodziny aktywnie uczestniczyli w Powstaniu (N=19)	wśród ogółu badanych (N=1125)
	Warszawa*			Polska		
	w procentach					
– zatrzymuje się Pan(i), gdy o godz. 17.00 głos syren przypomina o wybuchu Powstania	93 (93)	95 (95)	33 (33)	73	89	5
– odwiedza Pan(i) groby Powstańców	31 (35)	54 (54)	11 (12)	23	37	2
– wywiesza Pan(i) biało-czerwoną flagę w oknie lub na balkonie swojego mieszkania	29 (23)	39 (33)	10 (8)	46	55	3
– uczestniczy Pan(i) w mszy świętej	24 (26)	32 (30)	8 (9)	44	53	3
– składa kwiaty lub zapala znicz pod Pomnikiem Powstania Warszawskiego	22 (23)	40 (37)	8 (8)	16	34	1
– obchodzi Pan(i) tę rocznicę w inny sposób	14 (18)	14 (14)	5 (6)	28	35	2

* W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy

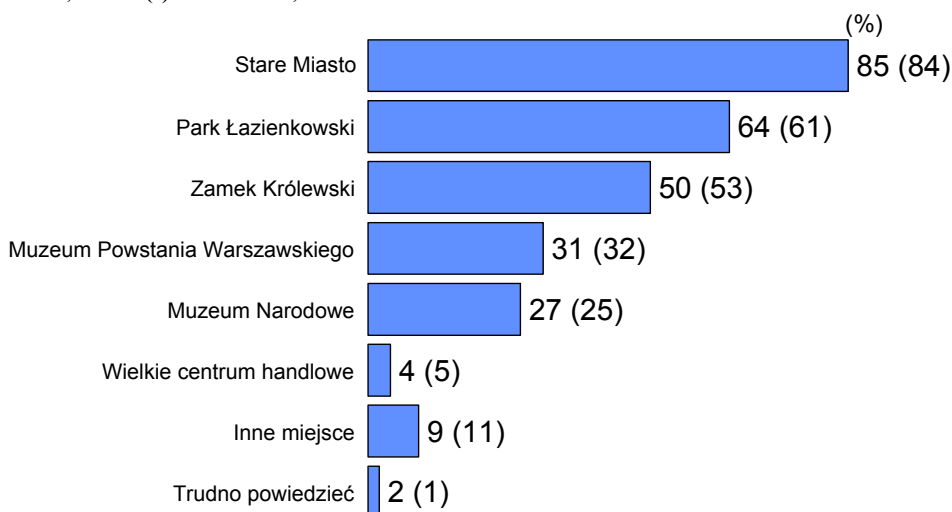
MUZEUM POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

Dla upamiętnienia wydarzeń z sierpnia i września 1944 roku, a jednocześnie jako wyraz hołdu wobec tych, którzy w tym czasie walczyli i ginęli za wolność kraju i Warszawy, od pięciu lat w stolicy funkcjonuje Muzeum Powstania Warszawskiego. Spośród różnych miejsc i obiektów, które zdaniem warszawiaków warto zobaczyć w ich mieście, Muzeum to zajmuje czwartą pozycję – za stołeczną Starówką, Łazienkami i Zamkiem Królewskim. Jako godne polecenia zwiedzającym wskazuje na nie blisko jedna trzecia obecnych mieszkańców stolicy (31%).

ODPOWIEDZI MIESZKAŃCÓW WARSZAWY

CBOS

RYS. 7. CO, PANA(I) ZDANIEM, WARTO ZOBACZYĆ W WARSZAWIE?*

* Respondenci mogli wskazać od jednego do trzech miejsc, dlatego procenty nie sumują się do 100. W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy

Jak się okazuje, Muzeum Powstania Warszawskiego stanowi zdecydowanie większą atrakcję turystyczną dla tych, którzy już w nim byli. Połowa spośród nich (49%) wymienia je wśród trzech miejsc, które w stolicy warto zobaczyć. W tej grupie osób Muzeum Powstania Warszawskiego jako interesujące miejsce i obiekt godny odwiedzenia znajduje się wyżej w rankingu niż Zamek Królewski. Wyprzedza je Stare Miasto i Park Łazienkowski.

Tabela 15

Co, Pana(i) zdaniem, warto zobaczyć w Warszawie?*	Odpowiedzi mieszkańców Warszawy, którzy		
	byli w Muzeum	nie byli, ale wybierają się do Muzeum	nie byli, i nie wybierają się do Muzeum
	w procentach		
Stare Miasto	85	85	84
Park Łazienkowski	58	68	67
Muzeum Powstania Warszawskiego	49	23	9
Zamek Królewski	46	58	45
Muzeum Narodowe	28	26	28
Wielkie centrum handlowe	3	3	5
Inne miejsce	9	11	5
Trudno powiedzieć	1	1	6

* Respondenci mogli wskazać od jednego do trzech miejsc, dlatego odsetki nie sumują się do 100

Muzeum Powstania Warszawskiego odwiedziło jak dotąd – zgodnie z deklaracjami – 11% mieszkańców Polski oraz dwie piąte warszawiaków (40%). Kolejne 39% obywateli kraju oraz 42% mieszkańców Warszawy zamierza się tam wybrać, natomiast zupełny brak zainteresowania zwiedzaniem tego obiektu deklaruje co drugi respondent z próby ogólnopolskiej (50%) oraz niespełna co piąty mieszkaniec stolicy (18%).

Tabela 16

Czy był(a) już Pan(i) w Muzeum Powstania Warszawskiego?	Odpowiedzi	
	mieszkańców Warszawy*	ogółu Polaków
	w procentach	
Tak, był(a)m	40 (43)	11
Jeszcze nie był(a)m, ale się tam wybieram	42 (41)	39
Nie był(a)m i nie mam zamiaru zwiedzać tego Muzeum	18 (16)	50

* W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy

Jak wynika z uzyskanych deklaracji, dotychczas Muzeum stosunkowo najczęściej odwiedzali najmłodszy ankietowani (w wieku od 18 do 24 lat), zwłaszcza uczniowie i studenci, a także osoby z wyższym wykształceniem, o wysokiej pozycji zawodowej oraz osiągające stosunkowo najwyższe dochody *per capita* i najlepiej oceniające swoją sytuację materialną.

Spośród mieszkańców Warszawy stosunkowo najmniej zainteresowani wizytą w Muzeum są badani w wieku od 35 do 44 lat oraz respondenci najslabiej wykształceni i najgorzej sytuowani. Wśród ogółu Polaków do tej grupy zaliczają się dodatkowo osoby w wieku 65 lat i starsze – głównie emeryci i renciści, co zapewne w znacznym stopniu jest związane z koniecznością podróży do stolicy, która w tym wieku często z wielu powodów jest utrudniona lub wręcz niemożliwa.

SPOSOBY OBCHODZENIA UROCZYSTOŚCI PATRIOTYCZNYCH

Przy okazji różnych koncepcji uczczenia 65. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego pojawił się problem, jak w ogóle obchodzić rocznice wydarzeń historycznych o istotnym znaczeniu dla kraju. Mieszkańców stolicy zapytaliśmy o to, w jakich formach uroczystości patriotycznych chcieliby wziąć udział w przyszłości.

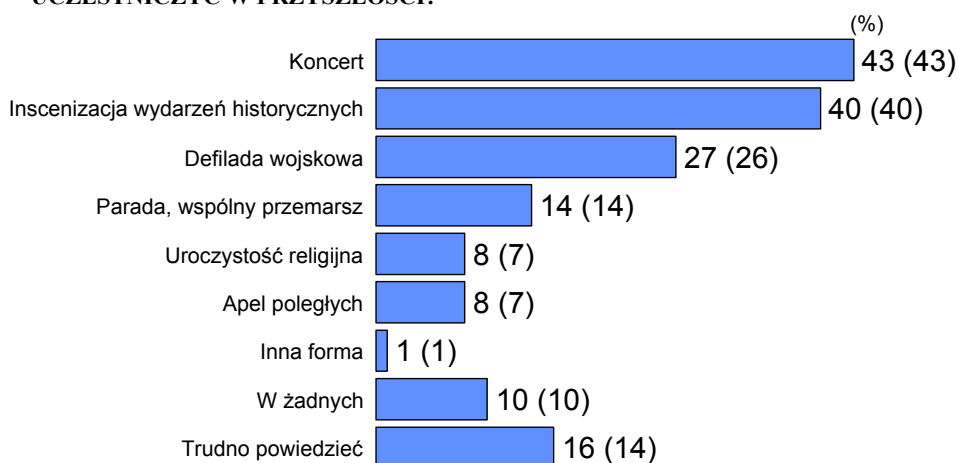
Jak się okazuje, respondenci dla uczczenia tego typu wydarzeń najchętniej uczestniczyliby w koncertach (43%) oraz inscenizacjach wydarzeń historycznych (40%). Ponad jedna czwarta badanych (27%) wybrałaby się na defiladę wojskową, a co siódmy (14%)

– na wspólne przemarsze i parady. Po 8% stanowią ci mieszkańcy Warszawy, którzy do preferowanych form uroczystości patriotycznych zaliczają ceremonie religijne oraz apele poległych. Co dziesiąty warszawiak nie jest zainteresowany żadną formą uroczystości patriotycznych.

ODPOWIEDZI MIESZKAŃCÓW WARSZAWY

CBOS

RYS. 8. W JAKICH FORMACH UROCZYSTOŚCI PATRIOTYCZNYCH CHCIAŁ(A)BY PAN(I) UCZESTNICZYĆ W PRZYSZŁOŚCI?*

* W nawiasach podano odsetki dla rodowitych mieszkańców Warszawy. Procenty nie sumują się do 100 ponieważ respondenci mogli wskazywać różne formy

Preferowane formy uroczystości patriotycznych zależą oczywiście od cech społeczno-demograficznych respondentów. Na koncerty najchętniej wybraliby się ludzie młodzi – uczniowie i studenci, a w uroczystościach religijnych uczestniczyłyby głównie osoby starsze – zwłaszcza emeryci oraz badani przynajmniej raz w tygodniu biorący udział w praktykach religijnych. Parady, defilady i inscenizacje to formy obchodów wskazywane przede wszystkim przez badanych w średnim wieku lub młodszych, a także bezrobotnych i rencistów. Brak zainteresowania uczestnictwem w tego typu obchodach stosunkowo najczęściej wyrażają osoby starsze – głównie emeryci – oraz najslabiej wykształcone, a także uczniowie i studenci.

Jak wynika z deklaracji, 10% ogółu Polaków oraz 34% mieszkańców stolicy – w tym blisko połowa rodowitych warszawiaków (45%) – pochodzi z rodziny, której członkowie byli w Warszawie podczas Powstania i w większości (w około dwóch trzecich przypadków) aktywnie w nim uczestniczyli.

Polacy niemal powszechnie uważają Powstanie Warszawskie za wydarzenie ważne dla siebie osobiście. Przeważają również opinie, że było ono potrzebne, niemniej wypowiedzi na ten temat (szczególnie wśród warszawiaków) nie są już tak jednoznaczne, jak w przypadku oceny znaczenia tego wydarzenia. Za wybuchem Powstania przemawia do współczesnych głównie fakt, że była to walka z okupantem, walka o wolność, niepodległość. Najczęściej akcentowanym kontrargumentem jest liczba ofiar, które ono pochłonęło.

Dzień 1 sierpnia w sposób szczególny obchodzi nieco więcej niż co trzeci mieszkaniec stolicy (35%) oraz co czternasty mieszkaniec Polski (7%) – głównie są to osoby najstarsze oraz te, których krewni aktywnie uczestniczyli w Powstaniu. Zwraca jednak uwagę to, że rocznicy wybuchu Powstania w żaden szczególny sposób nie obchodzi ponad trzy piąte mieszkańców Warszawy uważających Powstanie Warszawskie za istotne z ich osobistego punktu widzenia (62%) oraz ponad połowa tych, którzy określają je jako potrzebne (57%). Wśród ogółu Polaków oceniających Powstanie jako potrzebne rocznicę jego wybuchu w szczególny sposób czei zaledwie co dwunasty (8%), a wśród tych, którzy uznają je za wydarzenie ważne dla nich osobiście – jedynie co czternasty (7%).

Najpopularniejszą formą obchodów rocznicy Powstania Warszawskiego – zarówno w stolicy, jak i w całej Polsce – jest zatrzymywanie się o godzinie 17.00, kiedy to głos syren przypomina o momencie jego wybuchu.

Opracowali
Rafał BOGUSZEWSKI
Michał FELIKSIĄK